

SİYASETNÂMELERDE DEVLET BAŞKANI- DEVLET-HALK/TEBA İLİŞKİSİNDE METAFORİK KULLANIMLAR

*Yakup AKYÜZ**

Öz

İslam siyaset düşünce tarihinde siyasetname türü eserler yazılmıştır. Bunlar sade dille yazılan, sultana veya sultanlara yazılmış ve onlara öğüt verici nitelikteki eserlerdir. Eserlerde, sultanın ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği ve tebaya nasıl davranacağı ve halk arasında adalet duygusunu nasıl sağlayacağı ele alınıp işlenmeye çalışılır. Bu eserlerin siyasal sistem olarak tek kişilik yönetimi (monarşi) de önceler nitelikte olduğu söylenebilir. Burada sultan, devlet ve halk için sık sık metaforlara başvurulmuştur. Sultan için Allah'ın gölgesi, çoban, gemi kaptanı, bahçıvan, ağacın gövdesi, güneş; devlet için ise bunların karşılığı olarak; sürü, gemi, ağaç, bahçe vb. metaforik ifadeler olarak sunulur.

Anahtar Kelimeler: Siyasetname, siyaset, sultan, devlet, halk, metafor.

Metaphorical Usages Of President-State-Public/Vassal Relationship In Siyasetname Abstract

Siyasetname type of works (book of government) have been written in the history of Islamic political thought. These are written in a plain language and written works of a cautionary nature for them to the Sultan. These Works Express the features the Sultan should have and will ensure a sense of justice among the people to be processed and handled. These Works also advocate single

* Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, yakupak-yuz70@hotmail.com.

management as a political system (monarchy). In these works sultan, state, public and folk were often resorted with metaphors. The shadow of the Almighty, the shepherd, the captain of the ship, gardener, tree trunk, the sun are the metaphors used for the sultan; as to the state; lot, ship, tree, garden, etc. metaphorical expressions are used.

Keywords: Siyasetname (book of government), politics, sultan, state, public, metaphor.

GİRİŞ

İslam düşünce tarihinde değerler felsefesi alanında ele alınan temel konulardan biri de siyaset felsefesidir. Siyaset felsefesinin ise bir takım temel problemleri vardır. Bunlardan bazıları; iktidar ve iktidarın kaynağının ne olduğu, kimin tarafından kullanılacağı, nasıl kullanılacağı, kullanırken nelere dikkat edileceği vb. problemlerdir. Bu problemlere çözümler getirilirken, yönetici, yönetim, yönetilen dolayısıyla devlet-halk bağlamında bazı teoriler ortaya çıkmıştır.

İslam siyaset düşüncesinin gelişmesi, yaşanan siyasal olaylarla iç içe geçmiştir. Özellikle de İslam tarihinde Medine vesikasıyla oluşturulan devlet yapısı ile ilgili olarak, mesela; peygamberin vefatı ile birlikte halifenin kim olacağı, niteliklerinin neler olacağı, ona hangi hal ve şartlarda itaat edilmesi gerektiği gibi sorular yeni siyaset teorilerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. İslam hukukçu ve teologlarının hilafet kuramı çerçevesinde yazdıkları eserlere siyasal teolojik eserler denilebilir ve temeline şeriatı aldıkları için şer'i siyaset olarak da isimlendirilebilirler. Burada siyasal teoloğun amacı öncelikle ait olduğu gurubun ideolojisini (Şia, harici, ehlisünnet, vb.) temellendirmedir.¹ Bu yapıda siyasal fikirler dini metinler referans gösterilerek kelami boyutta ele alınıp bir akait meselesi haline getirilmektedir. Böylece hilafet ve iktidar olgusu İslam siyaset düşüncesinin temellendirmesinde akait kitaplarının temel konularından biri olmuştur.²

İslam coğrafyasının genişlemesi fikri boyuttaki gelişme ve değişimlerin oluşmasına zemin hazırlamış, bu doğrultuda birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu durum, düşünce alanında kültürel çeşitliliğe ve çoğulculuğa yol açmıştır. Genel olarak bakıldığında İslam düşüncesini en çok etkileyen kültürler arasında Yunan, Hint ve Kadim Mısır kültürünü görmek mümkündür.³ Gelişen ve değişen İslam coğrafyası aynı zaman da siyaset alanındaki düşünce yapısını da etkilemiş, bu

¹ Şerif, M.M., *İslam Düşüncesi Tarihi, II.*, Ed. Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990, ss. 292-298, 361-373.

² Bkz bu konuda bilgi için, Taftazani, Sadeddini, *Şerhu'l-Akaid*, Çev. Talha Hakan Alp, Rihle Kitap Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 280-292; Kadi Abdülcebbar, *Şerhu'l Usul'i-Hamse, Mu'tezile'nin Beş İlkesi*, Çev. İlyas Çelebi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul, 2013, c.II, ss. 688-712; Şehristani, *El-Milel ve'n-Nihal*, Çev. Muharrem Tan, Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 48,106, 132-133.

³ Mücahid, Huriye Tevfik, *Farabi'den Abduh'a Siyasi Düşünce*, Çev. Vecdi Akyüz, İz Yayınları, İstanbul, 2005, s. 31; Kumeyr, Y. *İslam Felsefesinin Kaynakları*, Çev. Fahrettin Olguner, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 47-118.

alandaki nasihatname türü, krallara bilgeliği tavsiye eden siyasetname⁴ türü eserler verilmiş, böylece büyük ölçüde siyaset ve değerlerini Yunan düşüncesi üzerine temellendiren felsefi siyaset eserlerinin de oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

Siyaset Arapça “s-v-s” veya “sase” fiil kökünden türetilmiş olup idare ve yönetme anlamında kullanılmıştır.⁵ Türkçe’de ise, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayışa siyaset denmiştir.⁶ Kelime olarak toplumun idare edilmesi, devletin işlerini üzerine almak ve yürütmek, idarî sistemi yürütme sanatı, ceza ve cezalandırmak gibi anlamlara gelmektedir.⁷ Siyasetname kavramı, belirtildiği gibi Arapça siyaset kelimesi ile Farsça mektup anlamına gelen “name” kelimelerinin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmış bir terkiptir.⁸ Siyasetname türü eserler Hint, Fars, Arap ve Türk edebiyatlarında görülen, devlet adamlarına ülkeyi nasıl yönetmesi gerektiğini anlatan, devletin ne olduğunu vurgulayan, devlet adamının nasıl olması gerektiğini betimleyen, öğüt verici, öz ve basit anlatımlı eserlerdir. Eserlerde dikkat çeken en önemli özellik eserlerin sadeliği ve basitliğidir. Ancak sadelik ve basitlik yanında öğretici didaktik bir vasfa da sahiptirler. Eserlerde dikkat çeken bir diğer özellik ise eseri halka indirgeyen hikâyelerle, fıkralarla desteklemiş bir anlatım, hikayelerde ortaya konan sembolizm, sembolizmle beraber dillendirilen soyut siyaset olaylarının temsili metaforik anlatımdır.

Siyasetnamelerin içerik olarak en dikkat çekici yönü, iki önemli temel problemi ele almış olmasıdır. Biri devlet ve devleti yöneten kişide bulunması gereken özellikler, devlet içinde halkın yöneticiye karşı tutum ve davranışları, diğeri de devlet-sultan -halk döngüsünde adalet kavramının temellendirmesi olmuştur.⁹ Hatta Yusuf Has Hacib doğruluğa Kün-toğdı adı vermiş, onu sultanla bir tutmuştur.¹⁰ Bu nedenle de bu eserlerde felsefi düşünceden etkilenen türde olduğu gibi bilgi ve varlık problemi içinde devlet olgusu vb. sorular yer almamıştır. Yani devlet ve yönetim düşüncesindeki teoriler, reel olan, pratik siyasal yaşama bakılarak temellendirilmiştir. Siyaset düşüncesinin temel noktası olan teori-praxis ayrımı bu eserlerde

⁴ Bu tarz yazılan eserlere her dönem rastlamak mümkün olup, Nizamü'l- Mülk'ün, Gazali'nin, Sadi Şirazi'nin, Tusi'nin, Kâbus'un, eserleri ilk akla gelenler olarak sıralanabilir.

⁵ İbn Manzur, *Lisan'ül Arab, II*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty, s. 239.

⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5720b72a405450.30711179 (et. 27.05.2016)

⁷ Şimşir, Mehmet, “Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri”, *K.M.Ü. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17/28, (2015): s. 68.

⁸ Adaloğlu Hasan, Hüseyin, “Siyasetname” *D.İ.A.*, XXXVII, İstanbul, 2009, s. 304; Canatan, Kadir, *İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetname Geleneği*, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 6.

⁹ Sultan'ın yönetim esnasında adil olması gerektiğini anlatan o kadar çok özlü söz ve hikâye vardır ki siyasetname türü eserlerde çok sık bir şekilde vurgulanır. Bkz. bu konuda Sadi, Şirazi, *Yönetim Bahçesi*, Çev. Serkan Özburun, Marmara Medya Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 13, 58, 64-65, 81; Nizamül Mülk, *Siyasetname*, Çev. Nurettin Bayburtluğil, Dergah Yayınları, İstanbul, 1981, ss. 35-45; İlyasoğlu, Mercimek Ahmet, *Kabusname .II.*, Sad. Atilla Özkırmı, Tercüman Yayınları, ty, ss. 125,127.

¹⁰ Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Ahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1974, s. 36 (355. beyit) Ayrıca adaletin geniş tasviri için bkz. *Kutadgu Bilig*, ss. 68-70. (800-822. beyit)

söz konusu olmamıştır. Bir başka deyişle siyaset düşüncesi bilgi ve varlık felsefesinin bir sonucu olarak görülmemiştir.

İslam dünyasında siyasal eleştiri türü eserlerin yazılmamış olduğu göze çarpar. Çünkü sultana mutlak itaat vurgulanmış, devlette sultan kötü yönetim gösterse bile karşı gelinmemesi dile getirilmiştir. Halka, yönetime hiçbir şekilde karşı gelmeme rolü biçilmiştir. Ama İslam tarihine baktığımız zaman da devlette yönetsel değişiklikler olmuş, yönetim değiştiğinde yeni yönetimde yine kendi yönetimine uyulmasını istemiştir. Devlette, halka sen yönetim işlerine karışma, yönetimi eleştirme ama yönetim bir sınıf tarafından değişirse de onun emir ve uygulamalarına uy düşüncesi hâkim olmuştur. Yani yönetimde devleti ele geçiren ve hâkim olan kendine itaat edilmesini istemiştir. Bir başka deyişle halka siyasal başkaldırı yasaklanmış, ama yapan olursa ona da itaat edilmesi istenmiştir. Siyasi yetkeyi kullanan yöneticilerin tahammülsüzlüklerinin bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Siyasetname yazmak ise eleştiri ve hoşgörüyü tahammülün olmadığı yerdeki siyasal söylemin dile getirilmesidir. Bu husus ise Sadi tarafından veciz bir şekilde açıklanır.

“Sultanın sözüne muhalif bir fikir aramak kendi kaniyla el yıkamak gibidir. Sultan bu gecedir dese bile evet ay, işte Ülker demek lazımdır.”¹¹

Benzer yaklaşımlar hemen hemen bütün siyasetnamelerde göze çarpan bir durumdur. Zira Tusi de hükümdara yakın olmayı ve arkadaşlık yapmayı ateşe girmeye ve yırtıcı hayvanlara yaklaşmaya benzetmiştir. Ona göre sultanlara yakın olan kişinin yaşamdan lezzet alması mümkün gözükmemektedir.¹²

Bizim bu çalışmamızın konusu siyasetname türü eserlerde tanımlanan devlet adamı, sultan-, teba ilişkisinde kullanılan metaforların neler olduğudur. Dolayısıyla; “Metaforların kaynağı nelerdir? Niçin bu metaforlar kullanılmıştır? Kullanılış amaçları nelerdir? Metaforlardaki anlatım dinsel temelli midir?” vb. sorular üzerinden siyasetnamelerdeki metaforik anlatımları ortaya koyma çabasıdır.

1. SİYASET-METAFOR İLİŞKİSİ

Siyaset düşüncesi, değerler felsefesi içinde yer alan yönetici-yönetilen ilişkisi içinde alanının sınırları ve problemleri ile ilgilidir. Yaklaşık olarak toplum ve siyaset ile ilgilenen düşünürler bu alana ilgi göstermiş ve siyaset tanımı yapmışlardır. Arapça bir kelime olan siyaset, at talimi, eğitimi, bakıcılığı anlamlarına gelen “s-v-s” ya da “sase” fiil kökünden türetilmiştir.¹³ Kelime; idare etme ve yönetme alanına

¹¹ Sadi, *Gülistan*, Çev. Hikmet İlaydın, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1946, s. 76.

¹² Tusi, Nasiruddin, *Ahlak-ı Nasiri*, Çev. Anar Gafarov, Zaur Şükürov, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 306.

¹³ İbn Manzur, *Lisanü'lArab*, II, s. 239.

ilişkin olarak kullanılmıştır. Batı düşüncesinde kelimenin kullanımı “politics” “policy” nin ifadesi olup polislin işleyişini anlatır. Platon siyaseti “insanları devlet içindeki konumlarına uygun şekilde yönetmek”¹⁴ olarak tanımlarken, Aristoteles “vatanlıkların toplumu ilgilendiren işlerle ilgili yaptığı şeydir. İnsanın mutluluğunu gerçekleştirme sanatıdır”¹⁵ şeklinde tanımlamışlardır. Görüldüğü üzere kelimenin etimolojisi ve tarihine de baktığımızda kelimenin bizzat kendinde yönetme erkine vurgu yapan metaforik anlatım göze çarpar.

Yöneten-yönetilen ilişkisinin temellendirildiği siyaset düşüncesinin İslam düşüncesi içinde pek fazla bir çeşitlilik de gösterdiği söylenemez. Tartışma halife ve ona itaat düşüncesi üzerinden yürütülmüştür. Bu durumu Lewis “İslam siyaset literatürü; hükümdarın seçimi, atanması ve başa geçişi, hükümdarın tebasına, tebanın da hükümdara karşı borçlu olduğu yükümlülükler ve bunun sonucu olarak otorite ve itaatin kapsamı ve sınırlarını ifade eder”¹⁶ şeklinde özetler.

İslam düşüncesinde siyasetin oluşmasında dini ve akli olmak üzere iki temel esastan hareket edilmiştir. Dini bağlamda yönetim düşüncesini temellendirme, Kur’an-ı Kerim¹⁷ ve hadislerdeki yöneticinin gerekliliğine¹⁸ ve itaat etmeye¹⁹ dair naslar olmuştur. Yönetim düşüncesi üzerine akıl yürütme ise, İslam siyaset teorisyenlerinin naslarla şekillendirdikleri fikirleri akli temel olarak temellendirme uğraşısı olduğu söylenebilir.²⁰ Aşağıda vereceğimiz düşüncelerde doğu coğrafyasında görülen iktidarın mutlaklığını, otoritesini ve tek olmasını (yönetimin paylaşılmamasını), halkın da mutlak otoriteye uyması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koyan fikirlerdir.

“Çünkü padişah bütün halktan uludur, gerektir ki işi bütün işlerden sözü bütün sözlerden üstün olur.”²¹

“On derviş bir seccade üzerinde uyur da iki padişah bir iklime sığmaz.”²²

Yazım ve konuşma dilinde olay, olgu ve düşünceleri muhataba anlatırken kullanılan anlatım çeşitlerinden biri de onları basite indirgeyen, hızlı bir şekilde algılanmasını sağlayıcı nitelikteki sembol ve metaforlarla muhataba sunmadır. Türk Dil Kurumu metafor kelimesini, Arapça mecaz kelimesi ile anlatmış mecazi ise, bir ilgi

¹⁴ Platon, *Devlet*, Çev. Sebahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000, 441d.

¹⁵ Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 7.

¹⁶ Lewis, Bernard, *İslam'ın Siyasal Dili*, Çev. Fatih Taşar, Rey Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 105.

¹⁷ Bakara, 2/59

¹⁸ “Üzerinize tayin edilen yönetici, başı kuru üzüm gibi siyah bir kölede olsa sözünü dinleyip kendisine itaat edin.” Buhari, Ezan, 54, 56; Cihat, 39.

¹⁹ Buhari, Ahkâm, 4, Cihat, 108; Müslim, İmare, 108.

²⁰ Bkz. Geniş bilgi için Maverdi, *el-Ahkamü's-Sultaniye, İslam'da Devlet ve Hilafet Hukuku*, Çev. Ali Şafak, Bedir Yayınları, İstanbul, 1994.

²¹ İlyasoğlu, Mercimek Ahmet, *Kabusname*, s. 132.

²² Sadi, *Gülistan*, s. 29.

veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz, bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma metafor şeklinde tanımlamıştır.²³ Sembol (simge) kelimesini ise duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, alem, remiz, rumuz, timsal şeklinde tanımlamıştır.²⁴ Metafor ise Yunanca olup meta (öte) ve phrein (taşımak) kelimelerinden oluşmakta, anlamı bir yerden başka bir yere taşıma anlamına gelmektedir.²⁵ Metaforlar sembol olup, sembol oldukları için duygusal yoğunluğu normal kelimelerden daha hızlı ve net biçimde ortaya koyarlar.²⁶ Bütün bu tanımlara baktığımız zaman metafor kullanımının içinde sembolik (simgesel) anlatım da söz konusu olmaktadır. Metafor, varlık- insan döngüsü içinde bilgiyi arayan insanın varlıkları anlama ve soyut olanı anlamlandırma dil ile kurduğu ilişkinin kavramsallaşmış halde sembolce dışa yansımadır. Bir şeyi başka bir şey ile benzeterek, kıyaslatarak anlatmaya yarayan mecazi anlatım şeklidir. Özellikle anlaşılmayan, anlatılamayan şeyleri görsel ve somut kavramlarla, örneklerle anlatmak demektir. Whitehead'ın ifadesiyle insanlar kendini dışa vurabilmek için sembollere ihtiyaç duyarlar. Dışa vurmanın kendisi de bir sembolizmdir.²⁷

Muhatabın düşünüşünü kolaylaştırmak, muhatabı soyut düşünceden somut düşünceye getirmek, anlatılacak olguyu daha anlaşılır kılmak için metaforlar kullanmak kutsal kitapların kullandığı bir metot türüdür. Kur'an-ı Kerim²⁸ ve Kitab-ı Mukaddes'te²⁹ de bu anlatıma dikkat çekilmiştir.

Siyasetname türü eserlerde iktidar-devlet ve halk ilişkisi metaforlar bağlamında ele alınmış ve eserlerde kullanılan metafor kullanımı çeşitlilik göstermiştir. Aca-ba Siyasetnamelerde kullanılan metaforlar nelerdir?

2. DEVLET BAŞKANI, HALİFE İLE İLGİLİ YAPILMIŞ METAFORLAR (ALLAH'IN HALİFESİ, GÖLGESİ, ÇOBAN, AĞAÇ, BABA, GEMİ KAPTANI)

Siyasetnamelerde devlet başkanı hakkında yapılmış benzetmeler ön plana çıkmış olup, devlet ve halk için kullanılan metaforların önüne geçmiştir. Kanaati-

²³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57206a35698712.34989589 (et. 27.05.2016)

²⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57206c2623bca6.40427525 (et. 27.05.2016)

²⁵ George, Lakoff- Mark, Johnson, *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil*, Çev. Gökhan Yavuz Demir, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 11.

²⁶ Robbins, Anthony, *İçindeki Devi Uyandır*, Çev. Belkis Çorakçı, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 286.

²⁷Whitehead, Alfred North, *Sembolizm*, Çev. Kadir Yılmaz, Şule Yayınları, İstanbul, 2009, s. 99. Ayrıca sembolizmin tanımı, bilgi değeri, varlıkla ilişkisi, değer ifade etmesi noktasında halka etkisi bakımından bkz. Whitehead, Alfred North, *Sembolizm*.

²⁸ Bakara, 2/26.

²⁹ Matta, 13/3,10/13,34; Markos, 4,10/12, Luka, 8/9-10.

mizce bunun sebebi, İslam siyaset düşüncesinde halifenin öneminin halk ve devleti öncelemiş olmasından kaynaklanmış olsa gerektir.

Şimdi sırası ile sultanın, halifenin temsili olarak benzetildiği metaforlara göz atalım.

Siyasetnamelerde halife, ilk olarak adalet vasfının hatırlatıldığı, dönemin genel karakteristiği ve monarşik yapının da bir gereği olarak Allah'ın gölgesi ve yeryüzündeki vekili³⁰ olarak vasıflanır. Bu nitelemenin amacı, mutlak yönetimi gerçekleştirmeye, adaleti sağlamaya ve yönetimde zafiyeti engellemeye yöneliktir. Ancak bu düşünce sadece siyasetnamelere özgü olmayıp teolojik siyasal eserlerde de din-devlet ilişkisinin temellendirmesinde kullanılır.³¹ Hatta bu durum “yeryüzünden hükümdar kalksa Allah'la ilgili bir şey kalmazdı” şeklinde ifade edilmiştir.³² Tanrı, Kur'an'la önlediği kötülüklerden daha fazlasını iyi bir hükümdarla önlemiştir söyleminde de yöneticinin Allah'ın halifesi ve vekili olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir.³³ Siyasetnamelerde de göze çarpan bu anlatım biçimi Sadi Şirazi'nin eserinde açık ve abartılı bir vurgu ile ifade edilmiştir.

“Başında senin gibi bir Tanrı gölgesi buldukça, dünyanın sarsılmasından Pars ülkesinin kaygısı yoktur.”³⁴

Siyasetnamelerde devlet başkanı (sultan) koyun çobanı metaforu ile de ifade edilir. Çoban metaforu, bu alanda yazılan eserlerde en çok karşılaşılan metaforlardan biridir.³⁵ Bu benzetmenin temelini, Kur'an-ı Kerim'de yöneticiye itaati emreden ayetlerin ve hadis kaynaklarındaki “hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz. İmam çobandır ve sürüsünden mes'uldür...”³⁶ hadisinin kaynaklık teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Halkın yöneticisiz kalmasına, dolayısıyla da onları yönetecek ve yol gösterecek bir kişinin bulunması gerektiğine İncil'de de temas edilerek bu kişi hakkında da çoban benzetmesi kullanılmıştır.³⁷

“Halkı bir hardal tanesi kadar incitme. Çünkü halk sürü, sultan çobandır. Eğer

³⁰ Sadi, Şirazi, *Gülistan*, Çev. Hikmet İlaydın, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1946, ss. 8,10,16; Kınalızade, Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, Haz. Ahmet Kahraman, Tercüman Yayınları, İstanbul, ty, s. 136. İslam düşüncesinde halifenin gölge ve halife olması düşüncesini eski İran devlet düşüncesinde görürüz. Halife tek yönetici olup kaynağını Ahuramazda'dan almakta ve kralı sınırlayan tek şeydir. Arslan, Mahmut, “Eski İran Devlet Geleneği ve Siyasetnameler”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3/1, İstanbul, 1989, s. 234.

³¹ Çifçi, Osman Zahid, “Maverdi Düşüncesinde Din-Devlet İlişkisi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı, 2, 2012, ss. 86,97.

³² Turtuş, Muhammed b., *Siracu'l Mülük: Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair*, Haz. Said Aykut, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 133.

³³ İbn Abdırabbih, *Hükümdar ve Siyaset Kitabı*, Çev. Erkan Avcı, B&S Yayınları, İstanbul, 2012, s. 17.

³⁴ Sadi, *Gülistan*, s. 10.

³⁵ Sadi, *Bostan*, s. 21; Sadi, *Yönetim Bahçesi*, ss. 11,34,54; Nizamül Mülk, *Siyasetname*, s. 49; İlyasoğlu, Mercimek Ahmet, *Kabusname, II.*, ss. 123,131; Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig*, s.111. (1412. beyit)

³⁶ Buhari, Ahkam, 1, Cuma, 11; Müslim, İmaret, 20.

³⁷ Matta, 9/36 (Kalabalıkları görünce onlara acıdı. Çünkü çobansız koyunlar gibi çobansız ve şaşkındılar)

sultandan halk zulüm, tecavüz görüyorsa o sultan çoban değil, kurttur.”³⁸

Sultan için ağaç metaforunun da kullanıldığı görülür. Sadi bu hususa da “sultan bir ağaca benzer, kökü ahalidir. Ağaç ise kökünden kuvvet alır. Elinden geldiği kadar halkın gönlünü yaralama. Eğer yaralarsan kendi kökünü baltalamış olursun”³⁹ sözü ile temas eder.

Baba metaforu da kullanılmıştır. İyi bir sultanın, hükmü altında olanlara peder muamelesi yapması gerekir. Bir peder bazen çocuğuna öfkelenir, bazen de eliyle gözünün yaşını siler. Sultan da öyle olmalıdır.⁴⁰ Buna benzer bir metaforu Tusi, Kınalızade ve Farabi de kullanmış olup sultanı hâkim ve mahir şekilde hastalarını iyileştiren doktora benzetir.⁴¹

Eserlerde dile getirilen bir diğer metafor ise gemi kaptanı örneğidir.⁴² Bu metafor da geminin varacağı yere ulaşması için, bir kişi tarafından idare edilmesi gerektiği vurgulanmış ve gemiyi yöneten kişi sultan ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Kelile ve Dimne adlı eserde devlet kovana, vatandaşlar arı topluluğuna, kral ise arıların beyine benzetilmiştir.⁴³ Eserin devamında, kralın Beydaba’dan aldığı öğütlerde, yönetim ve insan ilişkisi tamamen hayvan masalları üstüne kurgulanmış, sultan, aslan metaforuyla anlatılmıştır.⁴⁴ Bu durumda, halifenin tekliği ve mutlaklığını temellendirmede Hint düşüncesi kökenli eserlerden İslam siyaset düşüncesinin faydalanılmış olduğunu gösterir. Cahız’da Kitabu’t- Tac isimli eserinde tek kişiye dayalı yönetmenin İran kralları ile başladığını çünkü Müslümanların siyasal yönetim ilkelerini onlardan aldığını söyler.⁴⁵ Yukarıdaki metaforlara bakacak olursak, Allah’ın gölgesi, baba, çoban, doktor, gemi kaptanı, ağaç kavramları devleti değil, devleti yöneten kişiyi temel alan metaforlardır. Metaforlar dikkatlice değerlendirildiğinde bir yönetim biçiminin de eserlerde dile getirildiği sonucuna bizi ulaştırır. Vurgulan şey devleti tek kişinin yönettiği ve temelinde tek kişinin olduğu düzendir. Metaforlarda bu bağlamda kullanılmıştır. Yönetici öncelenmiş, siyasetin diğer argümanları arka planda bırakılmıştır. Kanaatimizce İslam coğrafyasında tek kişi üzerine kurulu siyasal yapılar yerine devletin ve halkın öncelendiği, çoğulcu ve demokratik yapılar kurgulanmış olsaydı kullanılan metaforların da farklılaşacağı kanaati içindeyiz.

³⁸ Sadi, *Bostan*, s. 55.

³⁹ Sadi, *Bostan*, s. 21; Sadi, *Yönetim Bahçesi*, ss. 11,31.

⁴⁰ Sadi, *Bostan*, s. 26.

⁴¹ Tusi, Nasiruddin, Ahlak-ı Nasiri, s. 292; Kınalızade, Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, ss. 136,209; Farabi, *Farabi'nin İki Eseri, Fusulu'l Medeni, Tenbih Ala Sebili's Sa'ade*, Çev. Hanifi Özcan, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 46-48, 61, 62-64.

⁴² Canatan, Kadir, *İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetname Geleneği*, s. 147

⁴³ Beydeba, *Kelile ve Dimne*, Çev. Sadık Yalsızuçanlar, Antik Dünya Klasikleri Yayınları, İstanbul, 2010, s. 14.

⁴⁴ Beydaba, *Kelile ve Dimne*, s. 233.

⁴⁵ Adaloğlu, Hasan Hüseyin, “Siyasetnameler 'in Klasik Kaynakları”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/2, (2004): s. 5.

Çünkü toplumda olmayan siyasal muhalefet, seçim, siyasi ve iktisadi oluşumlara dayalı siyasal gruplar ve grupların iktidarla sağlıklı ilişkisi ve buna dayalı toplumsal değişimlerin devlet ve halk nezdinde karşılığı bulunmadığından, farklı siyasal düşüncelerin halka anlatılamayacağıdır. Siyaset düşüncesi teorik ve pratik yönü ile bütünlük içinde bulunan bir alandır. Bu sebeple metaforlarda toplumda olan mutlak yönetme fikrine odaklanılmıştır. Bu eserlerin bazılarında yine farklı metaforlara rastlanılmaktadır. Bunlar ise şunlardır:

Canatan tarafından eserin ilgili bölümlerinin derlendiği Abdülhamid El- Katip eserinde, yönetici devlet işleriyle saçını başını ağartmış, develerin ayakları altında çiğnedikleri yavruları misali (görmüş geçirmiş) kişi olarak tanımlanır.⁴⁶ İbn Abdırabbih ise sultanı; işlerin yularına (bütün işlerin başındaki kişi) , kanun adına koyulan sınırların payandasına, inancın ve dünyanın etrafında döndüğü eksene⁴⁷, çoban,⁴⁸ baba, anne ve beden içindeki kalp⁴⁹, çadır içindeki direk⁵⁰, her şeyin kendinde bulunduğu, tükenen bir şey olursa da bulunarak ona götürülen pazar yeri metaforu⁵¹ ile anlatmıştır.

Bir diğer metafor Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig adlı eserinde karşımıza çıkar. Sultan güneşe benzetilir. Güneşin parlaklığı, bütünlüğü, her gün doğup, batacak aydınlık vermeyi sürdürmesi, sıcaklığı ile dünyaya bereket ve ısı vermesi burcunun sabitliği, hükümdarın doğruluğuna, hükmünün kaybolmamasına ve devamlılığına, halkın bütününden ondan faydalanmasına ve nasiplenmesine, tavır ve hareketlerinin tutarlı ve sabit olmasına benzetilmiştir.⁵² Ayrıca aynı eserde Yusuf Has Hacıp sultanın (bey) vasıflarını tabiattaki diğer bazı varlıklarla da temsili olarak anlatmıştır. O, çoban, hükmü ile yakan ateş,⁵³ arslan⁵⁴, eksilmeyen ay⁵⁵, kirlî şeyleri yıkayıp temizleyen su⁵⁶, etrafı aydınlatan meşale⁵⁷, hastalarını iyileştiren hekim⁵⁸, dibi inci dolu deniz⁵⁹, içinde altın ve gümüş bulunan dağ⁶⁰ metaforlarını da kullanmıştır. Yusuf Has Hacıp eserinde temelde sultanı güneşe benzetmekle beraber,

⁴⁶ Canatan, Kadir, *İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetname Geleneği*, s. 20.

⁴⁷ İbn Abdırabbih, *Hükümdar ve Siyaset Kitabı*, s. 17.

⁴⁸ İbn Abdırabbih, *Hükümdar ve Siyaset Kitabı*, ss. 18, 65.

⁴⁹ İbn Abdırabbih, *Hükümdar ve Siyaset Kitabı*, ss. 65-66.

⁵⁰ İbn Abdırabbih, *Hükümdar ve Siyaset Kitabı*, s. 18. Burada ki benzetmede İslam çadıra, sultan direk, teba ise kazıklara benzetilir.

⁵¹ İbn Abdırabbih, *Hükümdar ve Siyaset Kitabı*, s. 59.

⁵² Has Hacıp, *Yusuf, Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Ahmeti Arat, Ankara, 1974, ss. 70-71 (824-835 beyit)

⁵³ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 58 (652. beyit); Kınalızade, Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, s. 248.

⁵⁴ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 67 (784. beyit).

⁵⁵ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 156. (2075. beyit).

⁵⁶ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 158 (2108. beyit); Kınalızade, Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, s. 249.

⁵⁷ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 373 (5166 beyit).

⁵⁸ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 378. (5241. beyit).

⁵⁹ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 384. (5356. beyit).

⁶⁰ Has Hacıp *Yusuf, Kutadgu Bilig*, s. 385. (5357. Beyit).

sultanın devlet içinde halkı yönetirken, halkla olan ilişkilerini betimlemede, ayrıca diğer bazı metaforlarla da sultanın kendinde bulunması gereken vasıflarını anlatmıştır. Yusuf Has Hacıp canlı, cansız farklı özelliklere sahip metaforlarla varlıkların niteliklerinden yola çıkarak sultanı tasvir etmek istemiştir. Burada vurgulanması gereken, canlı veya cansız farklı özelliklerden ziyade her şeyin yerli yerine konulmasında doğal özelliklerin öne çıkmasıdır. Zira güneşten doğal olarak ısı, ışık, aydınlatılma beklenir, karanlık beklenmezse ki bu onun doğal yapısına aykırıdır. Yöneticiden de zulüm değil adalet beklenir. Adalet yöneticinin doğal yapısında olması gerekir, yani onun yapısında kurtluk değil çobanlık vardır. Sonra tabiattaki bu özellikler herkes tarafından kabul edilmesi gereken tabii özelliklerdir. Bu bakımdan bunların evrensellikleri vardır.

Farklı benzetme örneklerini Muhammet B. Turtuşi'nin *Siracu'l-Mülük* adlı eserinde görürüz. O, sultanın tebaya nisbetini, ruhun bedene nisbetine benzetir. Ruh-beden ilişkisi içinde, ruhun asıl; bedenine ise ruhla hayat bulması burada ön plana çıkmıştır. Sultan, bedene yön veren, onun şekillendirilmesinde asıl rolü oynayan ruha benzetilmiştir. Yine o, sultanı dengeli yanan ateşe, topraktan gürül gürül fıskıran acı ve tatlı su gözeneği metaforları ile anlatır.⁶¹ Sultanın ateşe benzetildiği metaforunda, halk oduna benzetilmiş, gidişatı düzgün olan kimseler düzeltilme noktasında ateşe ihtiyaç duymazken, yamuk yumuk, çatalı olanların ateşte yanarak eğri yanlarının ateşte düzelmesine vurgu yapılmıştır. Su gözeneği metaforunda, su kaynağının durumuna göre teba yani halkın şekil alacağı vurgulanır. Eğer su tatlı ise ondan yetişen her şey de iyi ve verimli olacak bozuk, yetersiz, bulanık ve tuzlu ise etkisi de bozuk ve kötü olacaktır. Yine o, fayda ve zarar verme noktasından sultanı Allah'ın gökten yağdırdığı sağanak yağmura, döngüsel halde bulunan yaz ve kış mevsimine, gece ve gündüze benzetir.⁶²

Ebu Necip Suhreverdi'de bahçedeki bitkilerin acı ve zararlı olanları ile iyilerini ayıklayan bahçıvan metaforu karşımıza çıkar.⁶³ Sultan bahçesindeki iyi ve kötü bitkileri ayıklayan, bahçesini tımar eden bahçıvana benzetilmiştir. O, devlet başkanının idare ve siyasette halkını iyi yönetmesini sekiz şeye benzetir. Yağmur, güneş, ay, rüzgâr, ateş, su, yeryüzü, ölüm metaforları ile hükümdarın yönetimindeki özellikleri sultanda temsili hale getirmiştir.⁶⁴

Yusuf Has Hacıp, Sureverdi ve Turtuşi'nin metaforlarında diğer metaforlarda görülen yönetimin tek kişide toplanmasını ve otoritesini vurgulayan hususlara ilaveten, yönetenlerin halkı nasıl yönetmesi gerektiği ve otoritesini kullanmadan kay-

⁶¹ Turtuşi, Muhammed b., *Siracu'l Mülük: Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair*, ss. 141-142

⁶² Turtuşi, Muhammed b., *Siracu'l Mülük: Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair*, ss. 137-138.

⁶³ Sühreverdi, Ebu Necib, *Yönetenlerin Yönetimi*, Ed. Çığır Doğu Zorlu, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 174.

⁶⁴ Sühreverdi, Ebu Necib, *Yönetenlerin Yönetimi*, ss. 171-173.

naklı anlatımlara dayalı metaforlar olduğu söylenebilir. Bu metaforlarda dikkat çeken husus sultanın adaletli olmasına, iyi yönetmesine vurgu yapılmış olsa bile devlette tek kişinin yönetmesi fikrinin ön planda olduğudur.

3. Siyasetnamelerde Devlet Hakkında Yapılan Metaforlar.

Devlet hakkında kullanılan metaforlar genel olarak sultan, halifenin gerekliliği ve halkın ona biat etmesini gerektiren, sultanın, devlet içindeki konumuna uygun kelimelerle sağlanır. Halkın oluşturduğu bütüncül devlet yapısı ve sultanın gerekliliği eserlerde dile getirilir. Turtuşi halkın karmaşa içinde kalacağı ve onlara sultanın gerekli olduğunu “insanlar yöneticisiz kaldıkları zaman sudaki balıklar misaline dönerler ki, büyük ve iri olanlar küçük ve hafif ve küçük olanları yutar. Onların hükümdarı olmayınca işleri düzene girmez. Hayatlarını doğru düzgün sürdüremezler, zevk alamazlar yaşamaktan”⁶⁵ sözü ile dillendirir. Turtuşi'nin bu sözüne baktığımız zaman onun düşüncesinde toplumun yöneticiye itaat etme düşüncesinin açık şekilde çıktığını görürüz. Hükümdarsız halk işe yaramaz, karar veremez ve anarşiye kayacak toplum olarak görülür. Toplumun canlı bir organizma olarak görülmediği, bireyin yok sayıldığı, mutlak otoritenin hüküm sürdüğü zihniyet yapısı da halkın sultana uymasını gerekli görür. İşte bu nedenle devlet ve halk ilişkisi bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Bu nedenle siyasetnamelerde açıkça dile getirilmese de metaforik anlatımın bir sonucu olarak devletin, sürü, ağaç, gemi, bahçe, ruh-beden bütünlüğü olarak anlatıldığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen devlette sultanın tek otorite olarak sunulduğu eserlerdeki metaforik temellendirmenin siyasal felsefi eserlerle değişmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu eserlerde kullanılan metaforlarda yapılan vurgulama yöneten sultandan, yönetilen halka, devlet aygıtının kendisine kaymıştır. Bu değişim mühim olmakla beraber İslam siyaset düşüncesinde önemi kavratılamamış bir husustur. Bu bağlamda Farabi ve İbn-i Haldun'un devlet hakkında kullandığı metaforları ele almak sultandan halka değişen zihniyeti ve bakış açısının farklılığını açık olarak ortaya koyacaktır.

Farabi'ye göre, fazıl şehir tam sıhhatte bir vücuda benzer. Bütün uzuvları onu (devleti) hayat devresinin sonuna kadar muhafaza etmek hususunda yardımlaşırlar. Bu organlara yön veren ise kalp ve diğer organlardır. Ancak kalbin görevi bedeni düzene sokmak olup, beden diğer organlarına karşı kurduğu üstünlük değildir. Kalbin görevi devlete canlılık vererek, onu hayatta tutmaktır. Şehrin yöneticisinin şehirdeki konumu bedende kalbin konumu ile benzerlik gösterir.⁶⁶ Farabi eserlerinde şehrin yöneticisi ile bilgi ve varlık felsefesi arasında ilişki kurmuş ilk sebepten

⁶⁵ Turtuşi, Muhammed b., *Sıracu'l Mülük: Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair*, s. 133.

⁶⁶ Farabi, *Medinetü'l Fazıla*, Çev. Nafiz Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 80.

başlayıp dört sebepte son bulan varlık kategorisi içinde yöneticiyi ilk sebep'e benzetmiştir.⁶⁷ Nasıl ki varlık düzeni içinde ilk sebep diğer sebeplerin nedeni ve düzenleyicisi ise, şehrin yöneticisi de devleti (şehir) düzene koyan kişidir.

Farabi'den yıllar sonra İbn-i Haldun da devlet hakkındaki düşüncelerini Mukaddime isimli eserinde aktararak devletin "asabiyet" üstüne kurulu olduğunu söyler. Ona göre, devlette otoritenin olması gereklidir. Otorite önemli olmakla beraber onun düşüncesinin temelinde devlet ön plandadır. Devletin bizzat kendisini, canlı bir organizma⁶⁸ olan insan ömrüne benzeterek anlatmıştır. O, eserinde devletin ömrünü beş aşamalı bir planla açıklamıştır.⁶⁹ Yapmış olduğu devlet ve siyaset tanımı da, siyasetin boyut değiştirdiğini, siyasetin konusunun sultandan devlete kaydığını göstermektedir. O devlet ve siyaseti şöyle tanımlamıştır.

"Devlet, (toplumsal hayat için) tabii bir durumdur ve inananları (dünyevi) amaçlarını ve arzularını gerçekleştirmeye yönelir. Siyaset ise, akılcı bir yaklaşımla insanların dünyevi menfaatlerini gerçekleştirmek ve zararları onlardan uzaklaştırmaktır."⁷⁰ Bu tanımda da görüleceği gibi vurgu sultanın kendisine değil devlet ve siyaset düşüncesine yapılmıştır.

Görüleceği üzere İbn-i Haldun siyaseti, devletteki değişim üzerinden kurgulamış ve siyaset teorisine akılcı bir yaklaşım getirmiştir. Bu akılcı yaklaşımın, siyasetin ilgi alanının yönetenden ziyade devlete yönelmiş olmasında da belirgin hale geldiğini söyleyebiliriz. Ancak Farabi ve İbn-i Haldun siyasetin bakış yönünü devlete kaydırmış olsa bile yazdıkları eserlerde de Medinetü'l Fazıl-a ve Mukaddime isimli eserlerinde hala yönetici olarak bilge bir kişi veya halifenin yönetici olması düşünülmüştür. Sonuçta felsefi olarak temellendirilen İslam siyaset felsefesindeki değişim düşüncesi, yöneticinin temele alındığı bağlamından koparak, devletin esas olması gerektiği fikrine odaklanmış, halkın temelde olduğu, siyaseti yapan, doğrudan veya dolaylı şekilde siyasetin yapıcısı ve uygulayıcısı olduğu bir anlayışa dönüşmemiştir.

4. Halk Hakkında Yapılan Metaforlar

Siyasetnamelerde halk yönetilmesi gereken kişiler olarak görülmüştür. Yöneten kişiler, halka hep kuşkulu yaklaşmış ve onların kargaşa çıkarabileceği inancı içinde olmuşlardır. Bu nedenle siyasal yaşamda toplumda halka avam, sıradan insanlar, düşünme yeteneği olmayan sürü, vahşi gözü ile yaklaşmıştır. Halk, şahsi arzuları ve lezzet peşinde koşan bilinçsiz kişilerdir. Bu yaklaşım tarzı Kınalızade'nin

⁶⁷ Farabi, *es-Siyasetü'l-Medeniyye*, Çev. Mehmet. S. Aydın, Abdülkadir Şener, M. Rahmi Ayas, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2012, s. 90.

⁶⁸ İbn-i Haldun, *Mukaddime II*, Çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yayınları, Ankara, 2014, ss. 214-243.

⁶⁹ İbn-i Haldun, *Mukaddime II*, ss. 249-280.

⁷⁰ İbn-i Haldun *Mukaddime II*, s. 279.

eserinde bir beyitle şöyle açıklanır:

“Halkın hepsi şimdi baştanbaşa yırtıcı ve vahşidir.

Onlarla haşır ve neşir olan bana göre delidir.”⁷¹

Halka karşı geliştirilen sorunlu bakış, iktidar erkinin yönetme yetkesini kendisine saklaması ve toplumla paylaşmaması nedeniyle siyasal mücadele, iktidar ve halk arasında meydana gelmiştir. İktidarın eleştiriyi hoş görmemesi sağlıklı bir siyasi yapıyı engellemiş ve gayri hukuki oluşumlara yol açmıştır. Bu bakış açısı da İslam toplumunda sağlıklı muhalif bir yapının kurulmasını engellemiştir. Halkın mutlak yönetilmesi gerektiği ve sultana itaat etmesi gerektiği düşüncesi bu eserlerde kullanılan metaforlara da yansımıştır.

Siyasetnâmelerde halk mutlak yönetilmesi gerekenler olarak görüldüğü içinde teba hakkında kullanılan metaforlar sultan hakkındaki kullanılan metaforların zıttıdır. Sultan hakkındaki metaforlar belirgin ve göze çarparken, halk hakkındaki metaforlar açık şekilde dile getirilmeyip, okuyucuya bırakılmak şeklinde olmuştur. Çünkü sultana çoban, kaptan, güneş benzetmesi yaptığınızda, zihinlerde halkı anımsatan metaforlar belirecek ve zihinde halkın ne olduğu tasavvur haline gelmiş olacaktır. Siyasetname yazarlarının halk için kullandığı bu metaforları, “Sürü içindeki hayvanlar”, “hasta kişi”, “ruha nisbetle beden”, “ateşin yaktığı odun”, “geminin içindeki kişiler”, “doktorun iyileştirdiği hasta beden”, “bahçedeki bitkiler, otlar vb”, “denizdeki balıklar”, “yemek, nohut, pirinç gibi yemeklere konan ve yemeğe çeşni katan bitkiler”⁷² vb. şeklinde kavramalarla tanımladıklarını söyleyebiliriz. Bu metaforlara baktığımız zaman halkı, sultana nisbetle devlette konumlandırılan niteliler olduğunu söyleyebiliriz. Bu metaforlardaki kullanımlara ve karşılaştırdığı anlamlara bakarsak halkın mutlak yönetilmesi gereken kimseler olarak sunulduğu. Devlette sultanın asıl olduğu metaforlarda halkın sıradanlaşması normal bir durum olarak gözükmemektedir.

SONUÇ

Bilgelik edebiyatı içinde geçen siyasetnâmeler sultana, halifeye devleti nasıl yönetmesi gerektiğini öğütleyen eserlerdir. Bu eserlerin konusu, sultanın devleti nasıl yöneteceği ve devlette adaleti ne şekilde tesis edeceği. Siyasetnâmeler, hikâyeler ve metaforik anlatımlarla desteklenmiş sade üsluba sahip eserlerdir. Bu eserlerde siyasal eleştiriye rastlamak imkânsız olup, aslında ortaya konulan anlayış İslam dünyasındaki yönetenin tek kişi olarak mutlak yönetmesi ve halktan da kendisine itaat edilmesini bekleyen genel düşünce ile uyumlu görünmektedir. Bu

⁷¹ Kınalızade, Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, s. 255.

⁷² Kınalızade, Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, s. 255.

duruma eserlerin bizzat sultan için yazılmış olmasının da etkisi olsa gerektir. Bu eserler bütüncül bir siyasal söylem ortaya koymayıp, sultanın talebi doğrultusunda devleti nasıl idare edeceği üzerine şekillendirilmiştir.

Bu eserlerde yöneten-yönetilen ilişkisini anlatırken kullanılan yöntemlerden bir tanesi de metafor kullanmaktır. Eserlerde sultan, devlet, halk metaforik benzetmelerle dile getirilmiştir. Metaforlar, sultan-devlet-teba ilişkisinin zihinde açıkça ortaya çıkmasını sağlayarak, sultanın devlet ve halk için önemini daha anlaşılır hale getirme olarak gözükmektedir. Bu nedenle de sultanın halk ve devlet için gerekliliğini ortaya koymada, halkın her an içi içe olduğu ve daha çabuk algıladığı ve bildiği metaforlarla siyasetin temel olguları izah edilmek istenmiştir. Sultan devletin tek yöneticisi olarak bunun gerektirdiği şekilde, Allah'ın gölgesi, çoban, kaptan, Ağaç gövdesi, güneş metaforları vb. ile dile getirilirken devlet, gemi, sürü vb. metaforlarla aktarılmıştır. Bu metaforlarda da görüleceği üzere siyasetnamelerde asıl olan sultan olup, metaforlarda bu hususu açıkça ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- » Kitab-ı Mukaddes
- » Adalioğlu, Hasan Hüseyin, "Siyasetname" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (D.İ.A.), XXXVII, İstanbul, 2009.
- » _____, "Siyasetnameler'in Klasik Kaynakları", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5/2, (2004): 1-22.
- » Aristoteles, Politika, Çev. Mete Tunçay, Remzi Yayınları, İstanbul, 2001.
- » Arslan, Mahmut, "Eski İnan Devlet Geleneği ve Siyasetnameler," İ.Ü Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3/1, İstanbul, (1989): 231-262.
- » Beydeba, Kelile ve Dimne, Çev. Sadık Yalsızuçanlar, Antik Dünya Klasikleri Yayınları, İstanbul, 2010.
- » Buhari, Muhammed b. İsmail, el-Camiu's- Sahih, İstanbul, 1981.
- » Canatan, Kadir, İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetname Geleneği, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014.
- » Çifçi, Osman Zahid, Maverdi Düşüncesinde Din-Devlet İlişkisi, İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı. 2, (2012): 81-99.
- » Farabi, es-Siyasetü'l- Medeniyye, Çev. Mehmet. S. Aydın, Abdülkadir Şener, M. Rahmi Ayas, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2012.
- » _____, Farabi'nin İki Eseri, Fusulu'l Medeni, Tenbih Ala Sebili's-Sa'ade, Çev. Hanifi Özcan, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- » _____, Medinetü'l Fazıla, Çev. Nafiz Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- » George, Lakoff- Mark, Johnson, Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil, Çev. Gökhan Yavuz Demir, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- » Has Hacib, Yusuf, Kutadgu Bilig, Çev. Reşit Ahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1974.
- » İbn Abdırabbih, Hükümdar ve Siyaset Kitabı, Çev. Erkan Avşar, B&S Yayınları, İstanbul, 2012.
- » İbn Manzur, Lisanü'lArab, II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty.
- » İbn-i Haldun, Mukaddime II, Çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yayınları, Ankara, 2014.
- » İlyasoğlu, Mercimek Ahmet, Kabusname, II., Sad. Atilla Özkırmıli, Tercüman Yayınları, ty.
- » Kadi Abdülcebbar, Şerhu'l Usuli'l- Hamse, Mu'tezile'nin Beş İlkesi II, Çev. İlyas Çelebi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul, 2013.
- » Kınalızade, Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlakı, Haz. Ahmet Kahraman, Tercüman Yayınları, İstanbul, ty.
- » Kumeyr, Y., İslam Felsefesinin Kaynakları, Çev. Fahrettin Olguner, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992.

-
- » Lewis, Bernard, İslam'ın Siyasal Dili, Çev. Fatih Taşar, Rey Yayıncılık, İstanbul, 1992.
 - » Maverdi, el-Ahkamü's- Sultaniye, İslam'da Devlet ve Hilafet Hukuku, Çev. Ali Şafak, Bedir Yayınları, İstanbul, 1994.
 - » Mücahid, Huriye Tevfik, Farabi'den Abduh'a Siyasi Düşünce, Çev. Vecdi Akyüz, İz Yayınları, İstanbul, 2005.
 - » Müslim, b. Haccac el- Kuşeyri, Sahihu Müslim, İstanbul, 1981.
 - » Nizamül Mülk, Siyasetname, Çev. Nurettin Bayburtlugil, Dergah Yayınları, İstanbul, 1981.
 - » Platon, Devlet, Çev. Sebahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
 - » Robbins, Anthony, İçindeki Devi Uyandır, Çev. Belkıs Çorakçı, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995.
 - » Sadi, Şirazi, Bostan, Hikmet İlaydın, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.
 - » _____, Şirazi, Gülistan, Çev. Hikmet İlaydın, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1946.
 - » _____, Şirazi, Yönetim Bahçesi, Çev. Serkan Özburun, Marmara Medya Yayınları, İstanbul, 2004.
 - » Sühreverdi, Ebu Necib, Yönetenlerin Yönetimi, Ed. Çığır Doğu Zorlu, İgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
 - » Şehristani, El-Milel ve'n-Nihal, Çev. Muharrem Tan, Akademi Yayınları, İstanbul, 2006.
 - » Şerif, M.M., İslam Düşüncesi Tarihi II. Ed. Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.
 - » Şimşir, Mehmet, "Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri", K.M.Ü. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17/28, (2015): 68-79.
 - » Şirvani, Harun Han, İslam'da Siyasi Düşünce ve İrade, Çev. Kemal Kuşcu, Nur Yayınları, Ankara, 1965.
 - » Taftazani, Sadeddini, Şerhu'l-Akaid, Çev. Talha Hakan Alp, Rihle Kitap Yayınları, İstanbul, 2008.
 - » Turtuşı, Muhammed b., Siracu'l-Mülük: Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair, Haz. Said Aykut, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
 - » Tusi, Nasiruddin, Ahlak-ı Nasırı, Çev. Anar Gafarov, Zaur Şükürov, Litera Yayınları, İstanbul, 2007.
 - » _____, Seçilmişlerin Vasıfları, Evsafu'l Eşraf, Çev. Hakkı Uygur, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2014.
 - » Whitehead, Alfred North, Sembolizm, Çev. Kadir Yılmaz, Şule Yayınları, İstanbul, 2009.
 - » http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5720b72a405450.30711179 (et. 27.05.2016).
 - » http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57206a35698712.34989589 (et. 27.05.2016).
 - » http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57206c2623bca6.40427525 (et. 27.05.2016).